

**KIJKJES MET BESCHOUWINGEN IN HET MUSEUM VAN HET GENOOTSCHAP
VAN GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE IN LIMBURG TE MAASTRICHT.**

I. GALLISCHE EN ROMEINSCHE KUNSTINDUSTRIE. ')

5
10
15
Reeds meermalen had de geachte redactie van dit tijdschrift mij om eene door afbeeldingen toegelichte beschrijving der voornaamste voorwerpen van het Museum van het Geschied- en Oudheidkundig genootschap in Limburg verzocht: bronzen, aarden vaat- en glaswerk, en meubelen. Doch moet ik het zeggen? Ik aarzelde telkens, omdat ik zoo vreeselijk het land heb: 1°. aan het vervullen van de taak van gids of conciërge van een museum: hier hebt ge nu een Romeinsche urn, gevonden te X, dagteekenend van het jaar zooveel; 2°. aan wat een geestig Franschman, du Cleuziou, van wien wij hierna meer moeten gewagen, "langage pharmaceutique" noemt, vrij vertaald potjes-Latijn: pomiformis, bursiformis, lageniformis, cilindroidis, conoidis, pyroformis, infundibuliformis, zoo als die zelfde schrijver er ons een bloemlezing van geeft, dat niet naar meer doet verlangen, en eindelijk heb ik een gruwelijken hekel aan het na babbelen als zeker, van wat niemand

20
1) Zie "Het Huis" van Oct. 1907, bladz. 296-299 een tweetal Romeinsche steenen en het borstbeeld van Napoleon I.

25
30
35
heel zeker kan zeggen, wat ik echter verplicht zou zijn geweest, als ik mij had gewaagd aan het opgeven van een datum, voor al die potten, pannen enz. Nu zijn er geleerden opgestaan, natuurlijk in Duitschland, die ons wel op weg kunnen helpen, ja er is er een, die eene methode heeft ontdekt, om aan de randen van het vaatwerk afkomst en tijd van vervaardiging te kunnen zien, juist ongeveer zooals Cuvier uit een stuk been of knook van een voorwereldlijk monster kon opmaken, en ons heeft leeren opmaken, hoe groot zoo'n beest was, hoe het er ongeveer uitzag en tot wat orde, klas, soort, familie enz. het behoorde. Het is K. Koenen in zijn Gefässkunde, dat van veel geleerdheid getuigt, maar toch niet altijd op even groote zekerheid kan bogen. Daar zijn bijvoorbeeld, historische feiten die ook een beetje meetellen, zelfs evenveel als randen van potjes, feiten door de geschiedschrijvers gestaafd, gevoegd bij muntvondsten.
Om maar iets te noemen, omstreeks het jaar 176 na Christus, 't is bekend, kwam een woeste Germaansche stam, die der

FIG. 1. FRAGMENTEN VAN FIBULAE (GALLISCH).

40
45
50
55
[287] Chauci, naar Limburg en België en vernielde daar tal van Romeinsche villa's, zoo dat er in geheel het Zuiden van Limburg, geen enkele heel bleef. ')) Bij de gevondene munten werd in geen enkele villa een van na 176 gevonden, en de inval der Chauci staat historisch vast. Maar toch zouden volgens Koenens theorie er stukjes pot gevonden zijn die op een veel vroegere verwoesting wijzen. Die Chauci zijn toch barbaren, dat zij behalve villa's, ook zooveel geleerdheid den bodem insloegen!
En dan de definitie van al dat vaatwerk! Gelijk een eenvoudig provinciebewoner betaamt, die met gretige ooren, oogen en mond staat te wachten op een uitvloeiing der geleerdheid, die aan de Universiteiten haar bron vindt, was ik oprecht verheugd toen mij een tafel of kaart bereikte, met de gekleurde afbeeldingen van alle mogelijke oudheden, die er zoo al in ons land gevonden kunnen worden: urnen, zwaarden, kralen, beitels, schaatsen, lanspunten en wat niet al. Met gretigheid slurpte ik dan ook al die geleerdheid in en ik leerde letterlijk al die kunsttermen van buiten, alweer zooals een provincieman betaamt.
Maar een paar jaar later krijg ik den prospectus van eene andere kaart of tafel met ook dergelijke figuren, maar heel anders geëtiquetteerd, en nog veel geleerder dan de eerste. Nu wist ik natuurlijk niet meer

FIG. 2. FRAGMENTEN VAN FIBULAE (GALLISCH).

60
) Schuermans, Exploration de quelques tumulus de la Hesbaye, in dl. V van *Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie*. Brux. 1866, 510-516.

65
waar mij aan te houden, en ik weet het op dezen stond nog niet. En wat mij nog meer beangst en ontmoedigt is, dat, als ik al die geleerdheid weer in mij hadde opgenomen, binnen een paar jaar mij weer wat anders te slikken zou worden voortgezet, want zulke theoriën en systemen willen nog wel eens veranderen.

Ik heb dus maar besloten om mijne lezers op eene heele andere wijze ons museum te laten zien, met verwijzing voor jaartallen en namen naar den catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, afdeeling prae-historie en Nederlandsche oudheden enz. ') Ik wenschte de mooiste voorwerpen van ons museum onder het oogpunt van kunst zóó te laten zien dat ik, wat de Romeinsche en Gallische oudheden betref, rekening hield met het ver-

70
75 ') Waar men vele voorwerpen in Limburg gevonden vindt gecatalogiseerd. 't Is een werk dat van veel nadenken en eruditie getuigt.

FIG. 3. FRAGMENTEN VAN ARMBANDEN EN ZWAARDKNOP (GALLISCH).

[288] schil tusschen den Romeinschen of liever Italischen kunstzin en nijverheid en den Gallischen; eene tegenstelling dus, en die deze weet te vinden heeft misschien vandaag den dag kans op succes. Het is dan bekend, dat de Romeinen, zij mogen in het praktische van de bouwkunde, bijv., en vooral waar het krijgswaereldkunde betref en 't maken van oorlogswerktuigen, hebben uitgemunt, voor het overige vooral de Grieken navolgden en Grieken gebruikten voor het uitvoeren van kunstwerken en dat de kunst in Rome ook voor een groot deel een gestolen kunst was, getuige de schatten van Korinthe, door Mummius naar Rome gebracht. Ook kregen zij wel eens kunstwerken ten geschenke en zoo leerden zij bijv. uit het door koning Attalus van Pergamum vermaakt legaat de beroemde Grieksche weefsels kennen. Voor het overige gaven zij in 't algemeen althans vrijwel den brui er van, getuige hun dichter Vergilius, eigenlijk niet eens een Romein, maar een Galliër, uit Mantua in Gallia Cisalpina namelijk, als hij in zijn 6e boek der Aeneis 't Romeinsche volk toeroept:

Excudent alii spirantia mollius aera
Credo equidem vivos deducent de marmore vultus
.....
95 Tu regere imperio populos, Romane, memento!

Overigens leest men bij Polubios, een Griek, die ooggetuige was van de verwoestingen door Mummius te Corinthe aangericht, hoe zelfs de deftige Romeinsche generaals over kunst dachten. Van zulk een volk moet men nu ook geen elegante en fraaie voortbrengsels van kunstnijverheid verwachten. Niets is saaiër dan bijvoorbeeld de Romeinsche wijze van muren op te trekken: 6 rijen van vierkante steenen, een band van drie rijen roode baksteenen, 6 nieuwe rijen van steenen, een nieuwe band van baksteenen, enz., wat de geleerden met den deftigen naam van klein werk (emplecton) bestempelen. Soms is de basis van dit werk in grootere steenen opgetrokken of wel de heele muur van het gebouw, en dat noemt men opus magnum, dan heeft men nog het opus reticulatum, ruitvormig als een vischnet, een opus spicatum (de zoogen. vischgraat (of aarvormig, van aar spica). Behalve het gewelf hebben de Romeinen nog een soort mozaïk uitgevonden, een soort van gevangeniswerk, bijv. in den vorm van varens of van driehoeken van verschillende kleuren, de natuur nagemaakt met steentjes, regelmatig gerang- [289] schikt de een naast het ander. En teeken eens zulke mozaïken een uur lang, mannetje voor mannetje, een verschrikkelijke scheele hoofdpijn is het loon van zulk een marteling. "Quand les archéologues ont prononcé le mot mosaïque romaine, ils se campent, le poing sur la hanche, et vous regardent avec tout le dédain qui caractérise leur caste" (du Cleuziou).

115 Stellen wij tegenover de Romeinen de Galliërs, de Kelten. Nu kan men geleerd redeneeren over bronsperiode, over de bewoners der dolmens, of tijdens de Robinhausische periode enz.: een feit is het dat er al een wonderlijke gelijkenis en overeenkomst bestaat tusschen de voorwerpen in de dolmens van Frankrijk gevonden en de latere Gallische bijv. tusschen de halsketens (torques) te Pual-en-Cessons bij Rennes, de gouden armbanden in 't Museum Cluny, de spiraalvormige gouden sieraden van den schat van St.-Marc-le-Blanc, bij Rennes, thans ook in het Museum van Cluny, alles in de dolmens gevonden, ter eener zijde en de halsketens van de collectie te Caranda (F. Moreau en Moreau père), die van het Museum van Langres, de halsketens van Gros-Murger in 't Museum van Besançon van de collectie Duquenelle te Reims en de halsketen van het kerkhof van Crons de Vertus (Marne) en fibulae van 't Museum du Louvre (Salle des bronzes), alle vondsten uit eene latere periode, ter andere zijde. Fragmenten van dergelijke armbanden met dezelfde schuine ribbels en van fibulae van bronzen draad vindt men in het Museum te Maastricht. (Fig. 1, 2, 3).

130 Zij zijn gevonden te Berg- en Terblijt, op een plaats waar de landbouwers verzekerden, dat de ploeg telkens in zulk draadwerk verward raakte en veel

135 onoordeelkundig vernield is. Tevens werd daar een zwaardkop gevonden (fig. 3 1).
 Wat deze en de volgende bronzen betreft, welke in Limburg werden gevonden en voor
 zoover ze op voornoemd Museum worden bewaard, zoo moet ik opmerken, dat, zoo ergens,
 140 het in het oude Gallia Belgica lastig is den tijd te bepalen waarin zij vervaardigd
 werden, want men leze wat Caesar in zijn IIde boek 4e hoofdstuk vertelt van de
 samenstelling der Belgen onder het oogpunt van de rassen bij zijn komst in Gallië.
 Volgens hem zou het meerendeel van Germaanschen oorsprong zijn, zoodat toch, zij het
 ook een klein gedeelte misschien, overblijft, dat niet van Germaanschen oorsprong is,
 140 dus in casu van Gallischen (wat hij er op laat

FIG. 4. PIJLPUNT, SIKKEL EN KATEIA (GALL.).

FIG. 5. GALLISCHE KATEIA.

145 [290] volgen, dat die Germanen oudtijds de Galliërs die daar woonden verdrongen
 hebben, brengt mij geheel van de wijs en strijdt met het voorgaande) waarom men niet
 weten kan of de bronzen in Limburg gevonden dagteekenen van den tijd dat de Galliërs
 of Kelten nog alleen in deze streken woonden, dan wel of het gemengd ras van Germanen
 150 en Galliërs ook nog de brons-industrie heeft beoefend en of dit ras een kunstvaardig
 was. De Gallen waren bekend om hun bronzen, zie bijv. wat Livius in het hierna aan te
 halen hoofdstuk van de Gallische vazen zegt.

Dat de "torques", waarmede zich de Gallische krijgsoversten tooiden, bij de Romeinen
 beroemd waren, is bekend, en Polubios II, 29 en 31 verhaalt van de gouden halsketens,
 155 waarmede de voornaamste Gallische krijgslieden versierd waren, terwijl Livius (XXXVI,
 40) vermeldt dat Scipio op de Boii, ook Galliërs, 1471 gouden halsketens, 2340 pond
 zilver onbewerkt en bewerkt, niet zonder kunst, volgens hun gewoonte, en "vasa
 Gallica" veroverde. Ons Museum bezit zulke torques niet. — Ook de oorlogswapens der
 Galliërs zijn onze aandacht waard. Niets van dat stijve der Romeinsche! Ik geef hier
 160 het woord aan den schrijver, reeds door ons aangeduid en aangehaald, Henri du
 Cleuziou in zijn: l'Art National. Etude sur l'Histoire de l'Art en France ').
 Jamais, dans ses armes mêmes le Gaulois n'adopta la forme sèche et raide des Romains.
 Ses flèches sont copiées sur les feuillages du liseron des champs, ses glaives ont
 165 l'apparence des glaïeuls de ses petites rivières; ses lances, enfin, conservent comme
 l'aspect du laurier, du charme ou du grands châtaignier. Wij laten hier de
 afbeeldingen volgen van een lanspunt gevonden te Berg-en-Terblyt, op dezelfde plaats
 als de armbanden en fibulae hiervoor vermeld (zie fig. 4 1), die geheel overeenkomt
 met een van de verzameling van professor Desor van Neufchâtel, in Zwitserland
 gevonden; verder van eenige fragmenten van messen of sikkels en verschillende
 170 wigvormige instrumenten volgens du Cleuziou ten onrechte bijlen (haches) genoemd,
 waarvoor zij, ook volgens het gewoon gezond

1) Paris, librairie Abel Pinon. 1882. 2 bnden I, 195.

175 [291] verstand, te dik zijn en waar zou die ring voor dienen aan eenige daarvan
 bevestigd? Voornoemde Fransche schrijver meent dan ook niet zonder reden, dat zij het
 onderste of metalen gedeelte gevormd hebben van de zoo gevreesde cateia "reeds bij
 Vergilius Aeneis 7,741" vermeld "Teutonico ritu solito torquere cateias", waarvan de
 180 steel van hout was en hij voegt daarbij: die riem van de cateia, verschaft ons
 rechtstreeks den uitleg van die fameuse bijlen met ringen voorzien, waarvan wij hier
 eenige voorbeelden geven en die heel eenvoudig niets anders zijn dan het onderste van
 de lans of van de cateia (fig. 4 3, 5, 6 2). De hellebaarden van de middeleeuwen
 hebben dikwijls zulke uiteinden (stootplaten) van ijzer, van denzelfden vorm als onze
 185 wiggen van brons en de lansen der wilden zijn nog heden ten dage niet anders
 toegerust. Ik voeg er aan toe, dat het ijzer van een bijl een opening voor het hout
 of steel in horizontale richting heeft, zoodat het ijzer met het handvat een
 rechter hoek vormt De fragmenten van messen of sikkels (fig. 4 2 en 6 1 en 3) zijn
 ook te Berg-en-Terblyt gevonden, de zoogenaamde bijlen deels aldaar, deels te
 Montfort (L.).

190 Het Museum te Maastricht bezit wel niet die vele prachtige Gallische juweelen, émails
 en gouden sieraden als die van Cluny, Besançon, Rouen, Lyon of de reeds door ons
 opgenoemde verzamelingen, maar het kan toch trotsch zijn op eene pyxis of vaasje van
 dat beroemde geëmailleerd brons, (fig. 7 2), dat den Galliërs in den Romeinschen
 195 tijd, met

FIG. 6. GALLISCHE KATEIA EN SIKKEL-FRAGM

name den Aedui, eigen was '). Dit voorwerp werd gevonden in eene groote sarkophaag (eigenlijk steenen urnenkist) in 1882 te Geleen in den grond gevonden. Het heeft, gelijk men zien kan, een zeer eleganten vorm en het is met donker blauw émail champlévé versierd. Dit émail werd door de Gallo-Romeinen vervaardigd, de Romeinen zelve hebben het niet gekend. Ook tusschen dat stijve Romeinsche aardevaatwerk van roode terra Samica of sigillata met het zegel of fabrieksmerk van den fabrikant dikwijls voorzien, soms

') Balliot et Henry de Fontenay, *De l'art de l'émailleur chez les Éduens* Paris, Honoré Champion. 1875.

FIG. [7] GALLISCH VAATWERK (1 en 3) EN PYXIS MET EMAIL (2).

[292] versierd met eentonige eeuwig terugkeerende honden en herten, de pooten stijf omhoog enz., of andere "soorten aardewerk en het Gallische met zijne gracieuze vormen en vrij van dat eentonig stijve gewelfde, den buik van 't Rom. vaatwerk eigen, is groot verschil. Zoo bijvoorbeeld zijn die 3 potten met indeukingen (vases à compression), om ze goed te kunnen aanvatten en vasthouden, van Gallisch maaksel (fig. 7 1 en 8 2e rij No. 1 en 3). Ook die urn of pot met hoekig profiel en ribben of groeven versierd is m. i. van Gallischen oorsprong (fig. 9 de 3 in de 1e rij). Maar wat aan de Gallische aardewerk-industrie vooral eigenaardig wordt gevonden, dat is de zoogenaamde bewerking of liever versiering met "barbotine" (kleefdeeg). Tijdens de Romeinsche overheersching, zoo beweert de zeer deskundige Alexandre Brongniart, lid van het Instituut en directeur van de fabrieken van Sèvres-porselein, werd dit nieuwe procédé in Frankrijk ingevoerd.')

') *Traité des arts céramiques ou des poteries considérées dans leur hist., leur pratique et leur théorie* Paris, Bechet Jeune 1854 I, 425.

Men gebruikte daarvoor een soort opgeloste leem, bewaard in bijna vloeibaren toestand, die men met een penseel, kleine spadel of een soort "cornet" of pijpje, zooals de banketbakkers gebruiken om gebakken te garneren, op het vaatwerk aanbracht. De aanblik is aardig afwisselend, dof grijs loofwerk op een lichten grond, licht roode guirlandes schitterend uitkomend op een donkerder tint, wit op zwart of geel op bruin. Op ons Museum is er een voorbeeld van (zie fig. 7 N. 3). Faire la barbotine leert men nog op de Fransche meisjeskostscholen') en kan dus eene echt Gallische kunst worden genoemd, die de eeuwen getrotseerd heeft.

Het glaswerk dat fig. 9 te aanschouwen geeft, zou ik als een soort vraagstuk willen beschouwd hebben voor de lezers van dit tijdschrift: Wat is Romeinsch en op welke voorwerpen is Gallische invloed merkbaar?

Die vierkante stijve flesschen, of glazen kruiken, die kleine flacons uit wier plomp vierkant lijf een dunne spichtige hals oprijst, zijn zeker Romeinsch, ook die achtkantige flesch met dat onmogelijk breede handvat is van denzelfden oorsprong, gelijk ook de twee andere vierkante flesschen met breede handvatten (een heeft er zelfs twee) en alles behalve sierlijk. Van die 2 glazen urnen en de overige kleinere fleschjes, gelijk ook van de twee glazen bakjes durf ik niet beweren dat zij Romeinen als fabrikant hebben. Deze, de

') O. a te Schimmen bij de Filles de la Sagesse van St. Laurent-sur-Sèvre.

FIG. 8. GALLISCH EN ROM. AARDEN VAATWERK EN BRONZEN BRAADPAN. (ROM.)

[293] mooiste der glazen voorwerpen zijn grootendeels gevonden in een graf te Obbicht. Een woord wensch ik hier nog in het midden te brengen over de Gallische glasindustrie Caesar n.l., die van geen overdreven Gallomanie kan verdacht worden, zegt de bello Gallico VII, 22, van het Gallisch volk "Ut est summae genus solertiae atque ad omnia imitandaet efficienda quae ab quoque traduntur aptissimum') waaruit blijkt dat hij, die de Galliërs zoo barbaarsch liet vermoorden en zelfs verminken (de handen afsnijden enz.) hen voor een zeer schrander volk hield en zeer geschikt om al wat men hun voorlegde na te maken, maar hen des ondanks toch N.B. hier en daar, voor *barbaren* uitschold.

') Uit Caesar en Livius is meer te leeren dan de historia Romana, die ons vreemd is, maar ook vooral de geschiedenis van onze oude bevolking en hoe de Romeinen hen zonder reden minachtten.

Welnu dit navolgingsvermogen toonden zij vooral in hun glasindustrie, die zij, wat de

265 techniek betreft, voor een deel van de Romeinen mogen geleerd hebben, hoewel Plinius
 de Gallische glaswerkers als buitengewone kunstenaars prijst. Maar zeker is het, dat
 de Galliërs spoedig de Romeinen overtroffen. Tal van onmiskenbaar Gallische glazen,
 vazen en kannen staven het en men kan bewijzen vinden bijgebracht in SAUZAY, *La*
verrerie, depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours.
 270 Verder ziet men op deze plaat nog een niet onaardige schenkkkan van terra samica, een
 bronzen paardenkop en een ivoren koker met schrijfstiften (stilus). Op de vorige
 plaat No. 8 ziet men, behalve het beschreven vaatwerk, nog een kom van terra samica,
 een zelfde versierd met een leeuwenkop, twee schotels, alsmede een gebroken pot met
 plantvormig ornament versierd van dezelfde stof;

275 Fig. 9. GLASWERK (GALL. EN ROM.) BRONZEN PAARDENKOPJE, KOKER MET STILETTEN, SCHENKKAN
 VAN TERRA SAMICA.

[294] verder drie kleine zalfpotjes, een groote urn en een onhandig gevormde, met
 weer zulk een onmogelijk ongeproportioneerd breed handvatstel voorziene kruik, met
 280 smallen hals die onverwacht uit een dikken buik oprijst en ten slotte een koperen
 braadpan of casserole, met tinnen verzilverden rand (naar men mij zeide) en versierd
 met een prachtig kopergroen vernis "un beau patin vert" om te watertanden voor een
 oudheidkundige. Wij hebben voor dit artikel gebruik gemaakt van het werk van du
 Cleuziou. Niet dat wij den geheelen inhoud voor onze rekening zouden willen nemen.
 285 Hij zelf verklaart zijn strekking: Nous réagissons seuls contre un courant funeste,
 Qu'on nous pardonne nos enthousiasmes et nos haines. II y a des milliers d'années
 qu'on méprise les Gaulois, qu'on exalte les Romains; nous avons entrepris de
 rabaïsser les uns a leur juste valeur, et de relever un tant soit peu les autres (p.
 360).
 290 Maar wat wij in zijn boek prijzen, wat vooral ons tot leidraad is geweest, dat is de
 rijkdom van platen en afbeeldingen van Gallische en Romeinsche voorwerpen, alle als
 geëtiquetteerd door onder schrift en tekst, vermeldende de beschrijving, de
 vindplaats en ook de plaats waar zij thans bewaard worden. Dit gaf ons talrijke
 295 punten van vergelijking, beter dan de beste beschrijving. Wij hebben in deze bijdrage
 getracht de oudheden van Romeinschen of Gallischen oorsprong eens van eene andere
 zijde te beschouwen, nl. onder het opzicht van kunstnijverheid.
 Maastricht. A. J. A. FLAMENT.

Personenregister

du Cleuziou.....	1
Napoleon I.....	1
Cuvier.....	1
K. Koenen.....	1
Schuermans.....	1
Mummius.....	2
koning Attalus van Pergamum.....	2
dichter Vergilius, eigenlijk niet eens een Romein, maar een Galliër.....	2
Polubios, een Griek.....	2
collectie Duquenelle.....	2
Caesar.....	3
Scipio.....	3
Balliot et Henry de Fontenay.....	4
Alexandre Brongniart, lid van het Instituut.....	4
Filles de la Sagesse van St. Laurent-sur-Sèvre.....	4
Livius.....	4
SAUZAY.....	5
A. J. A. FLAMENT.....	5